

Natuur realiseren in roerige tijden

Versie 23 november

JAARPLAN 2023

Groen Ontwikkelfonds Brabant

Woord vooraf

Voor u ligt het jaarplan 2023 van Groen Ontwikkelfonds Brabant, met als titel “natuur realiseren in roerige tijden”.

Roerige tijden ...

2023 wordt een belangrijk jaar voor de natuur in Brabant – en daarmee ook voor Groen Ontwikkelfonds Brabant.

De provincie Noord-Brabant maakt momenteel, in opdracht van het kabinet, plannen voor een structurele reductie van de stikstofuitstoot. Deze plannen gaan ongetwijfeld ook effect hebben op de opdracht van Groen Ontwikkelfonds Brabant. Hoe, dat is op dit moment nog onduidelijk.

Groen Ontwikkelfonds Brabant krijgt bovendien in 2023 aanvullende opdrachten voor het verkopen van ingerichte nieuwe natuur in enkele PAS-gebieden. Ook de aangekondigde bezuiniging op de financiële middelen die beschikbaar zijn voor de realisatie van het provinciale deel van het Natuurnetwerk Brabant (NNB) en Ecologische verbindingszones (EVZ) zal van invloed zijn op onze opdracht.

Tot slot zijn er in maart 2023 Provinciale Statenverkiezingen. Ongetwijfeld wordt de relatie tussen landbouw en (nieuwe) natuur een belangrijk verkiezingsitem. Er is wat te kiezen! De uitkomst van de verkiezingen heeft mogelijk ook gevolgen voor de opdracht van Groen Ontwikkelfonds Brabant. We kunnen dus met een gerust hart stellen dat er **roerige tijden** op komst zijn, waarvan nog niet duidelijk is hoe die gaan uitpakken.

Ondertussen gaan we op volle kracht door met **het realiseren van hectares nieuwe natuur!**

Ons hoofddoel is en blijft helder: Groen Ontwikkelfonds Brabant heeft de opdracht én ambitie om voor 2027 het Natuurnetwerk Brabant (NNB) te realiseren. Ondanks alle onzekerheden is het belangrijk om in 2023 de focus op de uitvoering te houden. Er is immers nog een flinke klus te klaren. Dat vraagt **uitvoeringskracht** én **vindingrijkheid**. En praktische wijsheid. Vanuit de praktijk, hoe weerbarstig soms ook, zoeken we oplossingen voor de vraagstukken waar we voor staan en forceren we, indien nodig, doorbraken.

Samen met de Werkeenheid Natuurnetwerk Brabant bieden we natuurmakers de ondersteuning die nodig is om nieuwe natuur te realiseren. We laten ons, als het effe kan, niet afleiden door wat (mogelijk) komen gaat, maar houden de ogen op de bal en maken, samen met steeds meer natuurmakers, ook in 2023 meters (lees: hectares).

In dit jaarplan leest u hoe we zorgen dat we ook in 2023 natuur realiseren en welke knelpunten serieuze aandacht vragen. Uiteraard gebeurt er veel meer dan in dit jaarplan te lezen is. Als u meer wilt weten over waar wij dagelijks mee bezig zijn, dan nodigen wij u van harte uit om contact met ons op te nemen!

Het gehele team van Groen Ontwikkelfonds Brabant

Aisha, Andrea, Angelo, Anita, Anne, Annick, Anton, Anya, Bernard, Cindy, Diederik, Erik, Erik, Freek, Heleen, Hendri, Inge, Jiri, Jolanda, Lonja, Mary, Niloe, Pieter, Regina, Roy, Sophie, Stefan, Taco en Tom,
..... is zeer gemotiveerd om, samen met vele andere betrokkenen waaronder de manifestpartijen, het Natuurnetwerk Brabant in 2027 gerealiseerd te hebben.

In dit jaarplan 2023:

Deel 1: tot nu gestage groei

Stand van zaken 2 november 2022 pagina 4

- a. Opdracht
- b. Realisatie opdracht
- c. Besteding budgetten
- d. Nieuwe natuurmakers: wie draagt er bij?

Intermezzo roerige tijden 2023 pagina 10

Deel 2: natuur realiseren in 2023

Onze aanpak in 2023 pagina 11

- a. Ambitie voor 2023
- b. Subsidie in 2023
- c. Grond in 2023
- d. Aandacht voor achterblijvende deelopgaven
- e. Bijsturen provinciaal deel NNB
- f. Netwerksamenwerking intensiveren
- a. Nieuwe concept voor versnelling realisatie bos: het biodivers bouwbos
- g. Gerichte communicatie

Deel 3: extra klussen in 2023?

Aanvullende opdrachten in 2023 pagina 20

- a. Verkopen ingerichte PAS-natuur
- b. Verkopen nog in te richten natuur Markdal
- c. Uitvoering realisatie nieuwe bossen?
- d. Uitvoeren subsidieregeling Wijst?

Deel 4: regeren is vooruitzien

Anticiperen op nieuwe werkelijkheid pagina 22

Tot slot zijn aan dit jaarplan bijlagen toegevoegd met een verdieping van onze ambitie 2023 en een inkijkje in wat Groen Ontwikkelfonds Brabant doet - en h   we dat doen.

Ook doen we in de bijlagen een concrete **hulpoproep!**

Deel 1: tot nu gestage groei

Stand van zaken 2 november 2022

a. Opdracht

Eind 2014 is het Groen Ontwikkelfonds Brabant opgericht. De opdracht die we bij de start meekregen was om in 2027 een compleet Natuurnetwerk gerealiseerd te hebben. De opdracht, ook wel onze 'maatschappelijke opgave' genoemd, is opgesplitst in vijf deelopdrachten:

- 1) verwerving/ functiewijziging van het provinciaal Natuurnetwerk Brabant (NNB);
- 2) inrichting van het provinciaal NNB;
- 3) verwerving/ functiewijziging van het Rijks NNB;
- 4) inrichting van het Rijks NNB;
- 5) realisatie van ecologische verbindingzones EVZ's.

Opdracht realisatie NNB door Groen Ontwikkelfonds Brabant	Maatschappelijke opgave/opdracht in hectares
NNB provinciaal: verwerving/functiewijziging	1938
NNB provinciaal: inrichting	1938 ¹
NNB Rijks: verwerving/functiewijziging	3474
NNB Rijks: alleen inrichting	5416 ²
EVZ: verwerving/functiewijziging en inrichting	1280 ³

Bijstelling opdracht per 1 januari 2023

Eind 2022 wordt de voorgenomen provinciale bezuiniging op het programma Natuur uitgewerkt in een uitvoeringsprogramma. Verwacht wordt dat Gedeputeerde Staten hier begin 2023 een besluit over neemt.

Het gevolg is zeer waarschijnlijk een aanpassing van onze opdracht voor de aanleg van ecologische verbindingzones (EVZ's), zowel in hectares als in beschikbaar budget. Daarnaast wordt een uitstel van de eindtermijn voor dit onderdeel van onze opdracht verwacht. Ook wordt onze opdracht voor de realisatie van het provinciale deel van het Natuurnetwerk, als onderdeel van deze bezuiniging, aangepast. Op het moment van schrijven van dit jaarplan is de exacte invulling nog niet bekend.

In onderstaande beschrijving van de stand van zaken gaan we uit van bovenstaande opdracht/maatschappelijke opgave. De aangekondigde bezuinigingen zijn daar nog niet in verwerkt.

We hebben nog vijf jaar om onze klus te klaren. Om te weten wat daarvoor nodig is geven wij eerst meer inzicht in hoe ver we tot nu gekomen zijn.

1 De opdracht inrichting provinciaal deel NNB was bij aanvang 3100 ha. Dit wordt per 1 januari 2023 op basis van een al genomen besluit formeel aangepast naar 1938 hectare. In dit overzicht is dat aangepast.

2 De opdracht inrichting rijksdeel NNB was bij aanvang 5648 hectare. Dit wordt per 1 januari 2023 op basis van een al genomen besluit formeel aangepast naar 5416 hectare. In dit overzicht is dat aangepast.

3 De opdracht EVZ was bij aanvang 700 kilometer. Dit wordt per 1 januari 2023 formeel aangepast naar 1280 hectare (door Provinciale Staten besloten). In dit overzicht is dat aangepast.

b. Realisatie opdracht (peildatum 2 november 2022)

Conclusie realisatie opdracht

In onderstaande voortgangstabel is duidelijk te zien dat we voor een drietal deelopgaven al redelijk tot zeer goed op koers liggen.

De realisatie van het provinciale deel van het NNB, zowel voor grondbeschikbaarheid (92%) als voor inrichting (81%), komt steeds dichterbij het beoogde eindresultaat. Met het oog op de voorgenomen bezuinigingen op het provinciale deel van het NNB vraagt dit aandacht in 2023. Verderop in dit jaarplan meer hierover.

Ook onze opdracht voor de grondbeschikbaarheid van het Rijksdeel verloopt redelijk goed. Inclusief het onderhanden werk zijn we ruim over de helft (61%). Omdat het Rijksdeel van het NNB minder flexibiliteit kent qua begrenzing en ambitietypen -en dus lastiger te realiseren is- vraagt ook deze resterende opgave aandacht.

Twee deelopgaven blijven fors achter: de realisatie van de inrichting van het Rijksdeel van het NNB (28%) en de ecologische verbindingzones (33%). In dit jaarplan 2023 besteden we hier extra aandacht aan.

Doel	Maatschappelijke opgave/opdracht (in hectare)	Realisatie uitgedrukt in % van de maatschappelijke opgave/opdracht	
		exclusief onderhanden werk ⁴	inclusief onderhanden werk ⁵
NNB provinciaal: verwerving/functiewijziging	1938	80%	92%
NNB provinciaal: inrichting	1938	39%	81%
NNB Rijks: verwerving/functiewijziging	3474	53%	61%
NNB Rijks: alleen inrichting	5416	17%	28%
EVZ: verwerving/functiewijziging en inrichting	1280	8%	33%

Nadere toelichting en verklaring

Waarom blijft de realisatie van inrichting Rijksdeel NNB achter?

Begin 2022 heeft een student bestuurskunde onderzoek gedaan naar alle uitstelverzoeken, ná verlening van de subsidie. Een uitstelverzoek wordt gedaan als de einddatum van de subsidie (lees: oorspronkelijke planning) niet wordt gehaald.

⁴ De realisatie exclusief 'onderhanden werk' is de helemaal afgeronde prestatie. De natuur is ingericht en de administratieve procedure is afgerond (de Kwalitatieve Verplichting gevestigd, betalingen gedaan en beschikking vastgesteld en/of grond geleverd).

⁵ De realisatie inclusief 'onderhanden werk' is de prestatie inclusief de projecten waarvoor wel een beschikking is afgegeven, maar die nog niet zijn vastgesteld en/of waarvoor wel een verkoopovereenkomst is gesloten, maar de grond nog niet is geleverd.

Een belangrijke conclusie uit dit onderzoek is dat de ecologische inrichting van het Rijksdeel van het NNB veelal samenhangt met een hydrologische inrichting en vaak via een gebiedsproces wordt aangepakt. Er is een grote samenhang met het beschikbaar krijgen, via functiewijziging dan wel via verwerving, van alle benodigde grond in het betreffende gebied. Die samenhang is in het Rijksdeel van het NNB groter dan in het provinciale deel van het NNB, omdat het vaker om natte natuur gaat. In het provinciale deel van het NNB kan een eigenaar vaak het eigen perceel al inrichten, ook al zijn de burens nog niet zover. Met de inrichting van de ecologische maatregelen wordt vaak gewacht tot het moment waarop ook alle hydrologische maatregelen kunnen worden genomen. Soms is dat onvermijdelijk, maar deze keuze leidt ertoe dat we onze opdracht in "2027" niet halen. Maken we dan de goede afwegingen?

Ook werd in het onderzoek vertraging van de vergunningverlening, een langere planvormingsfase, onvoldoende cofinanciering en/of een omvangrijke omgevingsdialoog genoemd als redenen voor de uitstelverzoeken.

Waarom blijft de realisatie van EVZ achter?

De realisatie van de ecologische verbindingszones (EVZ) blijft fors achter bij de opdracht. Dat heeft meerdere oorzaken:

- het realiseren van een EVZ is complex en tijdrovend, omdat je voor deze langgerekte elementen vaak veel verschillende grondeigenaren moet overtuigen mee te doen. Bovendien is het voor een grondeigenaar meestal niet interessant om een deel van hun perceel hiervoor beschikbaar te stellen;
- de manifestpartijen (inclusief waterschappen) geven prioriteit aan het afronden van de PAS-aanpak van de afgelopen jaren en de actuele Gebiedsgerichte Aanpak (GGA). Dit vraagt veel van deze partijen, waardoor er minder tijd en menskracht beschikbaar is voor de realisatie van de EVZ's (die voor een groot deel buiten deze gebieden liggen). Dit geldt bijvoorbeeld voor waterschap De Dommel waar nog de grootste opgave aan realisatie van 'natte EVZ's' ligt.
- gemeenten staan aan de lat voor de aanleg van 'droge EVZ's'. Ook zij zijn betrokken bij de Gebiedsgerichte Aanpak. Maar er ligt ook veel ander werk op het bordje van de gemeenten. Denk aan bijvoorbeeld de woningbouwopgave, de transitie van de landbouw, de stikstofproblematiek en de invoering van de Omgevingswet. De aanleg van EVZ's heeft daarom bij veel gemeenten niet de hoogste prioriteit.

Verderop in dit jaarplan gaan we in op de vraag hoe deze achterstanden kunnen worden aangepakt.

Tot slot is het goed om toch ook stil te staan bij het **succes van het realiseren van het provinciaal NNB**. Daar zijn we inmiddels al een heel eind mee gevorderd, ondanks dat de eigen financiële bijdrage van initiatiefnemers hier fors hoger is. Dat is op zich best bijzonder.

De belangrijke succesfactoren bij de realisatie van het provinciaal NNB zijn onzes inziens:

- het ONNB-concept waarbij economisch medegebruik voor de grondeigenaar mogelijk is. Dit geldt voor nieuwe toetreders, zoals de voedselbosmakers en agroforestry-ondernemers, maar ook voor bestaande agrarische ondernemers;
- de succesvolle en actieve rol van Brabantse gemeenten. Zo hebben de vijf grootste steden van Brabant (Breda, Den Bosch, Eindhoven, Helmond en Tilburg) in 2016 een gezamenlijk bod uitgebracht om meer natuur rond de steden aan te leggen;

- de flexibiliteit om ook in de randen van het NNB nieuwe (ondernemende) natuur te realiseren. Hiermee kan kansgericht natuur gerealiseerd worden, op de plek waar een grondeigenaar dat wil;
- de flexibiliteit in onze subsidieregeling om, mits goed gemotiveerd, af te wijken van het ambitietype. Hierdoor hebben grondeigenaren meer ruimte om een ontwerp te maken dat bij hun situatie en ambitie past;
- de grote hoeveelheid nieuwe natuurmakers, met deels nieuwe concepten zoals voedselbossen, die we in Brabant hebben kunnen verleiden natuur te realiseren en die we samen met de Werkenheid Natuurnetwerk Brabant op weg hebben kunnen helpen.

Samengevat kun je stellen dat er in het provinciale deel van het NNB meer ruimte is voor initiatiefnemers om te kiezen voor natuurontwikkeling die bij hun situatie/voorkeur past. Die ruimte heeft geleid tot veel nieuwe natuurmakers met concrete plannen.

De succesfactoren van het provinciaal deel van het NNB kunnen ook elementen bevatten, waarmee versnelling kan worden aangebracht in de realisatie van de onderdelen die nu nog achterlopen.

c. Besteding budgetten⁶

Groen Ontwikkelfonds Brabant heeft bij de start in 2014 geld en grond ter beschikking gekregen om de eerdergenoemde opdracht te realiseren. We monitoren continu of we met de beschikbare middelen de resterende opdracht gaan halen. En dat is het geval. We realiseren onze opdracht binnen de zogenaamde businesscase Groen Ontwikkelfonds Brabant.

Revolverend budget voor ruilgronden

Naast financiële middelen om onze maatschappelijke opgave te kunnen realiseren heeft Groen Ontwikkelfonds Brabant ook een revolverend budget van 50 miljoen beschikbaar gekregen om ruilgrond aan te kopen. Bij de realisatie van het Natuurnetwerk is het bezitten van (ruil)grond een cruciale succesfactor.

Op de peildatum 2 november 2022 is er nog ruim 24 miljoen euro beschikbaar om ruilgrond aan te kopen. Vooralsnog is dat voldoende. Grond is echter een schaars goed en het aankopen ervan niet eenvoudig. Wat we kunnen doen om nog effectiever te zijn in het aankopen van ruilgrond wordt verderop in dit jaarplan beschreven.

Budget voor sanering (op)stallen

Groen Ontwikkelfonds Brabant heeft een risicoreservering van 7 miljoen euro ter beschikking om, indien noodzakelijk of gewenst, de kosten van saneringen van stallen of andere opstallen te kunnen betalen. Van dit budget resteert op de peildatum 2 november 2022 nog ongeveer 5 miljoen euro.

Voor onze grondverwerwers is dit een belangrijke troef omdat zij hierdoor in staat zijn om hele bedrijven te kopen met veel (ruil)grond. Dat draagt bij aan het beschikbaar krijgen van voldoende en aantrekkelijke ruilgrond zodat de vrijwillige processen maximaal kan worden ondersteund.

⁶ In deze paragraaf gaan we uit van de huidige beschikbare budgetten, dus zonder de aangekondigde provinciale bezuiniging.

Conclusie

Groen Ontwikkelfonds Brabant heeft voldoende budget om haar opdracht te realiseren. Voor de 'maatschappelijke opgave' liggen de realisatie en het gebruik van het fondsvermogen goed in balans.

Het extra beschikbaar gestelde revolverend budget voor de aankoop van ruilgrond en het budget voor sanering van stallen worden volop ingezet. Financiën vormen in beide gevallen voorsnog geen belemmering voor de voortgang.

d. Nieuwe Natuurmakers: wie draagt er bij?

Particulieren, (agrarische) ondernemers en gemeenten zijn, naast de terreinbeherende organisaties en de waterschappen, belangrijke partners bij de aanleg van nieuwe natuur in Brabant. Zonder al die natuurliefhebbers gaat het niet lukken om onze opdracht te realiseren.

Groen Ontwikkelfonds Brabant heeft daarom vanaf het allereerste begin ingezet op het verleiden van nieuwe partijen om mee te doen met het realiseren van het Natuurnetwerk. We verwelkomen iedereen met liefde voor natuur en een goed plan.

In het overzicht hieronder staat de cofinanciering (bij de subsidieverlening) van vijf verschillende 'klantgroepen' genoemd. Ruim 60% van de cofinanciering komt van (agrarisch) ondernemers, particulieren en gemeenten. Dit laat het belang van deze nieuwe natuurmakers zien. Ze zijn onmisbaar als wij ons doel -een robuust en aaneengesloten natuurnetwerk in 2027- willen realiseren.

Investerings in nieuwe natuur tot en met juni 2022 inclusief onderhanden werk afgeronde bedragen in miljoen €

	80,4
Waterschappen	14,1
Particulieren	15,0
Gemeenten	15,4
Terreinbeherende organisaties	16,7
Ondernemers	19,2

Nieuwe natuurbeheerders

Naast nog meer nieuwe natuurmakers, hebben we ook partijen nodig die geïnteresseerd zijn in het kopen en beheren van al die ingerichte nieuwe natuur, de zogenaamde eindbeheerders.

We kunnen het ons niet veroorloven om achterover te leunen en te denken dat er voldoende partijen in de rij staan om nieuwe natuur aan te leggen en/of beheren. We weten dat Natuurmonumenten, Brabants Landschap en Staatsbosbeheer de ambitie hebben om eigenaar te worden van maximaal de helft van die nieuwe natuuropgave in Brabant. We moeten, en willen uit overtuiging, dus actief op zoek naar veel meer (toekomstige) eindbeheerders.

INTERMEZZO

Hoezo roerige tijden?

Onze samenleving ziet zich voor de uitdaging gesteld om tal van grote problemen -wij noemen ze ook wel 'opgaven'- op te lossen, die bovendien, om het nog eens extra lastig te maken, vaak ook op elkaar ingrijpen. Om een aantal van de opgaven te noemen waar ook wij in Brabant in 2023 mee te maken hebben:

- *Het tekort aan water.*
In [rapport 'Zonder water, geen later'](#) van de adviescommissie Droogte worden grote zorgen uitgesproken over de waterhuishouding in Brabant. We pompen te veel grondwater op en voeren te snel en te veel water af;
- *We produceren te veel stikstof.*
Een ingewikkeld vraagstuk dat in de afgelopen maanden veel aandacht heeft gekregen en waar zowel nationaal als [provinciaal](#) oplossingen voor bedacht moeten worden;
- *De slechte kwaliteit van ons grond- en oppervlaktewater.*
De waterkwaliteit in Nederland is in de afgelopen jaren wel iets verbeterd, maar lang niet snel genoeg. In 2027 moeten alle EU-lidstaten voldoen aan [de doelen van Kaderrichtlijn Water \(KRW\)](#), maar het ziet er niet naar uit dat Nederland die gaat halen. Tenzij er extra maatregelen worden genomen. [De Nitraatrichtlijn](#) is daar een voorbeeld van. Het moet ervoor zorgen dat de verontreiniging van het grond- en oppervlaktewater door nitraat vermindert en zo de kwaliteit ervan wordt verbeterd;
- *Het gaat nog steeds niet goed met de biodiversiteit.*
Het gaat nog steeds niet goed met de biodiversiteit in de wereld. [Ook niet in Nederland](#);
- *De agrarische sector ontkomt niet aan veranderingen.*
Nederlandse boeren mochten jarenlang meer mest uitrijden dan hun Europese collega's. Die uitzonderingspositie houdt in 2027 [op te bestaan](#). Het maakt de noodzakelijke transitie van de landbouw nog urgenter.

De grote lijnen van wát er moet gebeuren zijn geschetst. Echter, hóe al deze veranderingen, in samenhang met elkaar, moeten worden aangepakt is nog onduidelijk. Wat wel vaststaat is dat er haast is geboden en dat de provincies een belangrijke rol spelen bij deze opgaven. En dit alles in een jaar waarin er ook een nieuw provinciaal bestuur gekozen wordt.

Dit alles leidt tot veel onzekerheid. Het leidt ertoe dat veel mensen een pas op de plaats maken. Ze wachten liever totdat er meer duidelijk is. Die, alleszins begrijpelijke, houding zorgt voor vertraging in plaats van versnelling. Wij merken dat dagelijks. We zien veel twijfel bij (agrarische) ondernemers, gemeenten en andere organisaties. Moeten we doorgaan met onze plannen of kunnen we beter even wachten? Dat is een reële bedreiging voor onze natuurprestaties in 2023.

Het is daarom de kunst om juist dóór te gaan met al die initiatieven die ons dichter bij oplossingen brengen. Immers, de richting van die oplossingen is in veel gevallen wél duidelijk, ook al is niet alles tot achter de komma uitgewerkt. De tijd waarin we leven vraagt om ambitie en lef. Of zoals het rapport [Onzekere Zaken van Brabant Advies](#) het zo treffend omschreef: "Je stuurt door de mist, je vaart een koers waarvan je onderweg de precieze richting bepaalt en daarop bijstuurt." Daarom is ons devies: blijf niet in de mist turen. Kom in beweging. Stap voor stap en koersvast. Alleen dat brengt ons dichterbij de eindstreep en zorgt ervoor dat we in 2023 **daadwerkelijk natuur realiseren.**

Deel 2: op koers blijven!

Onze aanpak in 2023

a. Ambitie voor 2023

Onze ambitie voor 2023 is primair gericht op onze hoofdopdracht: **het realiseren van nieuwe natuur!** Dat doen we door subsidies te verstrekken aan initiatiefnemers en door aan-, verkoop en ruilingen van grond.

Gezien de al vergevorderde realisatie van het provinciaal deel van het NNB, in combinatie met de aangekondigde bezuiniging op het provinciale deel van het NNB, verschuift in 2023 logischerwijs de focus naar het Rijksdeel van het NNB.

Onze ambitie is om in **2023** via Groen Ontwikkelfonds Brabant ongeveer 450 hectare nieuwe natuur te realiseren en de ontwikkeling van 500 hectare nieuwe natuur in gang te zetten.

Meer specifiek gaat het om:

- **450 hectare realisatie van nieuwe natuur**
Dus: vastgestelde subsidiebeschikkingen (*inrichting, grond & inrichting*) én verkochte (langjarig verpachte) natuurpercelen.
Zie de tabel in bijlage 2 voor de verwachte verdeling naar categorieën (Rijks NNB, provinciaal NNB of Ecologische Verbindingszone).
- **400 hectare nieuwe natuur in gang zetten** middels subsidiebeschikkingen
Dus: voor 400 hectare afgegeven nieuwe subsidiebeschikkingen (*inrichting, grond/inrichting of alleen grond*).
Zie de tabel in bijlage 2 voor de verdeling naar categorieën, waarbij we moeten aantekenen dat die uiteraard afhankelijk is van de subsidieaanvragen die initiatiefnemers in 2023 gaan indienen.
- **200 hectare nieuwe natuur in gang zetten via aankoop van grond (ruilgrond en grond in het NNB).**
als eerste belangrijke stap op weg naar omzetting van de huidige bestemming naar natuur (50 hectare in NNB en 150 hectare ruilgrond).

Om bovenstaande ambities in 2023 te kunnen realiseren moeten we stevig aan de slag met subsidieverleningen, subsidievaststellingen en met het aan- en verkopen van grond. Voor welke uitdagingen staan we in 2023? Hoe pakken we de achterblijvende onderdelen van onze opdrachten aan? Hoe sturen we in 2023 bij op de realisatie van het provinciale NNB? Hoe zorgen we voor noodzakelijke intensivering van een aantal netwerksamenwerkingen? Dat, en meer, leest u hierna.

b. Subsidie in 2023

Het is megadruk aan ons subsidieloket. Dat is een heel goed teken!

Ons subsidieteam werkt hard om onze klanten, de natuurmakers, goed en snel op weg te helpen. 'Hard werken' betekent in dit geval zo snel mogelijk beschikken, de vele vragen van natuurmakers over hun aanvraag adequaat beantwoorden en tijdig de subsidiebeschikkingen, inclusief de Kwalitatieve Verplichtingen, vaststellen. Uitgangspunt bij

dit alles is *'uitvoeren in de geest van de regeling'* - en dat is niet altijd per se *de letter van de regeling*.

In 2022 was de doorlooptijd van subsidiebehandeling lang. Te lang, naar onze zin. We hebben daarom in het najaar 2022 besloten om, binnen onze begroting, **een extra subsidiemedewerker** aan te trekken. Deze nieuwe medewerker start begin 2023.

Dat geeft hopelijk voldoende ruimte om de toename aan (complexe) subsidieaanvragen in 2023 op te vangen en in het eerste half jaar van 2023 de te lange wachttijden te verkorten. Uiteraard is én blijft dat afhankelijk van het aantal subsidieaanvragen en -vaststellingen. We houden daarom, ook in 2023, de vinger aan de pols.

Op weg naar 2027 verlegt de focus van het subsidieproces zich langzaam van subsidieverlening naar subsidievaststellingen en alles wat daarmee samenhangt. Denk bij dat laatste aan betalingen en het vestigen van Kwalitatieve Verplichtingen.

Per 1 januari 2023 wijzigt de subsidieregeling, waar wij uitvoering aan geven, op een aantal onderdelen. De verwachting is dat onder meer de mogelijkheid om buiten het NNB te beschikken uit de subsidieregeling verdwijnt en dat er een apart subsidieplafond komt voor het provinciale deel en het Rijksdeel van het NNB.

Ook wordt begin 2023 een nieuwe paragraaf aan onze subsidieregeling toegevoegd. Deze paragraaf betreft subsidiabele activiteiten, die bijdragen aan een versnelling van de realisatie van de opgave nieuwe natuur in de Natura2000-gebieden.

Tot slot vraagt in 2023 ook de bewaking van de verschillende subsidieplafonds aandacht. In tegenstelling tot voorgaande jaren komt voor een aantal (deel)subsidies het plafond in zicht. Dit vraagt ook om een duidelijke en tijdige communicatie richting potentiële initiatiefnemers.

c. Grond in 2023

Grond is een belangrijk instrument om de realisatie van nieuwe natuur voor elkaar te krijgen. Hoe meer (ruil)grond we, op basis van vrijwilligheid, weten te verwerven des te beter. Het maakt onze uitgangspositie bij het realiseren van onze opgave significant sterker en voorkomt op termijn waarschijnlijk ook een aantal, immer gevoelige, onteigeningen. Wat gaan wij doen om (ruil)grond aan te kunnen kopen en effectief in te zetten voor onze opgaven?

- **Aankopen en ruilen van grond**

Voor de kavelruilen en de natuurrealisatie van morgen en overmorgen is veel (ruil)grond nodig. **We willen daarom in 2023 opnieuw veel (ruil)grond kopen.**

Onze ambitie blijft dus: kopen!

In 2023 starten we ook een actieve campagne, gericht op agrarische ondernemers en hun adviseurs. Hoe meer mensen weten dat we geïnteresseerd zijn in grond, hoe groter de kans dat we onze ambities waarmaken. We willen als het even kan aan de keukentafel zitten voordat het op Funda komt. Veel aanbod via Funda verloopt via een Verkoop per Inschrijving en dat verkleint onze kansen; er zijn veel partijen in de markt met veel geld die bij een inschrijving hoog inschrijven, veel hoger dan de getaxeerde marktwaarde op grond waarvan wij deelnemen aan een inschrijving.

Het feit dat wij, indien nodig, hele bedrijven kunnen kopen is overigens een belangrijk voordeel.

Omdat veel agrarische ondernemers in onzekerheid verkeren vanwege nadere beleidsmaatregelen (rijk en provincie) bestaat de kans dat veel ondernemers komende maanden terughoudend zijn om nu besluiten te nemen over de verkoop van grond. Het risico van ruilgrond kopen is, mits er sprake is van courante grond, beperkt. Het risico van niet kopen is juist vele malen groter. We realiseren in dat geval de opgaven niet binnen het gestelde tijdspad.

Uiteraard vraagt de aankoop van meer grond in met name het NNB ook om een zorgvuldige financiële monitoring van de beschikbare middelen. Het heeft immers impact op de businesscase van Groen Ontwikkelfonds Brabant.

- **Verkopen van nog in te richten natuurgrond**

Ook in 2023 gaan we weer een flink aantal hectares nog in te richten natuurgronden verkopen. Wat ons betreft doen wij hierbij steevast het aanbod van koop of een vorm van (erf)pacht met eerste recht van koop. Dit laatste zorgt voor meer potentieel geïnteresseerden en dus een betere kwaliteit en/of prijs. Omdat we in de komende jaren veel natuurgronden gaan verkopen (zowel reeds ingericht als deels nog in te richten) achten wij het noodzakelijk om ons verkoopteam te versterken. Zie hiervoor ook deel 3.

- **Inhoudelijke ondersteunen trekkers met kennis over publicaties en KV's**

Via de zogenaamde 'gebiedsbrieven' hebben we met steeds meer gebiedstrekkers, veelal manifestpartijen, afspraken over de inzet van onze gronden in gebiedsprocessen. Dat vraagt overleg en afstemming. Immers, bij deze ruilingen (aan- en verkopen) zijn vaak veel verschillende eigenaren/organisaties betrokken, met allemaal hun eigen organisatiecultuur, mandaten en werkwijzen.

We zijn van mening dat het noodzakelijk is om meer ondersteuning te gaan bieden aan de gebiedstrekkers. Wij merken dat er behoefte is aan hulp bij een aantal belangrijke zaken, zoals kennis en afstemming over hoe te handelen bij openbare publicaties van voorgenomen verkopen⁷ en Kwalitatieve Verplichtingen.

- **Verbeteren afspraken met het provinciaal Ontwikkelbedrijf (MPO)**

Over de uitvoering van aan- en verkopen van grond en de verpachting van grond zijn samenwerkingsafspraken gemaakt tussen provincie Noord-Brabant, MPO en Groen Ontwikkelfonds Brabant. In de praktijk zijn deze afspraken over onder meer de mandaten onvoldoende duidelijk. De huidige werkwijze werkt, naar onze mening, belemmerend en geeft onnodige frustraties bij alle betrokkenen. In het evaluatierapport van KplusV over Groen Ontwikkelfonds Brabant (*zie onderstaand citaat*) wordt hier ook op gewezen.

⁷ Dit is extra van belang vanwege het zogenaamde 'Didam'-arrest van 26 november 2021. De Hoge Raad heeft geoordeeld dat overheden bij de verkoop van grond alle potentiële gegadigden in de gelegenheid moeten stellen om mee te dingen. Dat betekent dat overheden niet zonder meer vrij zijn om grond te verkopen aan een partij naar keuze. Overheden moeten gelijke kansen bieden bij uitgifte van grond. Dit vraagt extra zorgvuldigheid bij de verkopen en ruilingen van onze gronden, uitgevoerd onder regie van een trekker.

Wat ons betreft lossen we dit knelpunt nu eindelijk op.

Quote Kplus V: “Met de oprichting van GOB BV heeft de provincie de uitvoering van het Ontwikkelfonds op afstand gezet. De veronderstelling is dat GOB BV door derde partijen als aparte partij los van de provincie zou worden gezien en niet hoeft te handelen volgens de provinciale procedures en daarmee makkelijker benaderbaar is, flexibeler en sneller kan opereren. Deze theoretische veronderstelling achter de oprichting van GOB BV blijkt gedeeltelijk te kloppen. Voor de subsidieopdracht werkt dit. Echter, als het gaat om de opdrachten met betrekking tot de aankoop, verkoop en ruil van gronden, gaat deze theorie niet op. Voor die aanvragen is GOB BV per casus afhankelijk van de provincie en alle (ambtelijke) procedures, werkwijzen en verplichtingen die daar bij horen om tot actie over te kunnen gaan tot gevolg”.

- **Pacht**

Ook in 2023 zetten we stappen om de pachtuitgifte te verbeteren. Dat wil zeggen: duurzamer. We willen nadrukkelijk anticiperen op maatschappelijke en beleidsmatige trends. We trekken hierbij op met de ontwikkelprogramma's van de provincie.

Er is nog een wereld te winnen op het gebied van duurzame pachtuitgifte. We willen hierbij onze koploperpositie verder uitbouwen. We denken hierbij bijvoorbeeld aan extra voorwaarden aan het gebruik van de gronden nabij Natura2000-gebieden.

d. Aandacht voor achterblijvende deelopgaven

Om onze ambitie -een robuust en aaneengesloten Natuurnetwerk Brabant (NNB) in 2027- te kunnen waarmaken, moeten er jaarlijks veel natuurprojecten worden afgerond én nieuwe natuurprojecten opstarten. Ook in 2023. Met name de twee achterblijvende onderdelen (EVZ's en inrichting Rijksdeel NNB) van onze opdracht vragen specifiek aandacht. Hieronder besteden we aandacht aan deze twee zorgpunten.

De aanpak van deze zorgpunten ligt overigens niet alleen in handen van Groen Ontwikkelfonds Brabant en de Werkeenheid. Het vraagt ook om actie van de manifestpartijen en provincie Noord-Brabant.

Zorgpunt 1:

de realisatie van ecologische verbindingzones loopt fors achter

De EVZ's worden, als we in het huidig tempo doorgaan, niet op tijd gerealiseerd. Ook niet als er rekening wordt gehouden met de bezuinigingstaakstelling -en er dus minder hectares kunnen worden medegefinancierd- én de einddatum wordt verschoven naar 2035. EVZ's hebben namelijk niet de prioriteit in de uitvoering bij waterschappen en gemeenten. Ook gezien de complexiteit en intensiteit van de uitvoering, met veel betrokken grondeigenaren, is het niet realistisch te verwachten dat het realisatietempo als vanzelf gaat veranderen. We constateren daarom dat deze opgave een zware dobber gaat worden.

Hieronder twee versnellingsopties waarvoor wij ons, samen met de provincie en manifestpartijen, willen inzetten:

1. Prioriteit creëren door koppelingen met aanpalende beleidsdoelen:

EVZ's hebben een belangrijke functie als verbindingzone tussen natuurgebieden en daarmee voor de biodiversiteit, maar EVZ's kunnen daarnaast ook bijdragen aan andere beleidsdoelen. Door deze koppelingen explicieter te maken en actief uit te dragen kan dit bijdragen aan een andere prioriteitstelling - en daarmee aan de bereidheid van grondeigenaren om mee te werken en/of het beschikbaar komen van personele capaciteit

en/of cofinanciering.

We denken hierbij aan onderstaande koppelingen:

Klimaatadaptatie:

EVZ's kunnen, afhankelijk van hun ligging, een rol spelen bij klimaatadaptatie.

Adaptatie betekent letterlijk aanpassing. Klimaatadaptatie is de mate waarin we de omgeving kunnen aanpassen aan klimaatverandering. Dat is nodig, omdat verandering van het klimaat voor een aantal problemen zorgt in de huidige samenleving. Harde regenbuien zorgen voor wateroverlast/overstromingen. Daarnaast hebben we te maken met hitte en droogte. Klimaatadaptatie staat hoog op de agenda van gemeenten, agrarische ondernemers en waterschappen. Mogelijk biedt deze prioriteit ook kansen voor de realisatie van EVZ's.

Kaderrichtlijn water:

EVZ's hebben een belangrijke functie als mest- en spuitvrije bufferzone tussen agrarisch land en een waterloop. Hierdoor leveren ze een belangrijke bijdrage aan de waterkwaliteit. De EVZ's geven mede invulling aan de bufferstroken uit het addendum Zevende Actieprogramma Nitraat⁸ en dragen bij aan het realiseren van de KRW-doelen in 2027. Juist verbetering van de waterkwaliteit is noodzakelijk om in veel van de natuurgebieden de gewenste (natuur)kwaliteit te krijgen. Mogelijk biedt deze prioriteit ook kansen voor de realisatie van EVZ's.

Bossen:

De Brabantse bossenstrategie is ambitieus als het gaat om het aanleggen van meer bos in Brabant. Mogelijk dat de bossenstrategie, al dan niet aangejaagd door Europese ambities, de komende jaren aan prioriteit gaat winnen bij gemeenten en particulieren waardoor vaker de aanleg van bossen en EVZ's worden gecombineerd.

Nieuw GLB:

Het nieuwe Gemeenschappelijke Landbouwbeleid, gericht op toekomstbestendig boeren⁹, biedt mogelijk kansen om agrarische ondernemers, vaak de grondeigenaren die nodig zijn voor het realiseren van een ecologische verbindingszone, te verleiden om mee te doen aan het realiseren van EVZ's op hun grondgebied.

NPLG (Brabants Programma Landelijke Gebied)¹⁰

In het Nationaal Programma Landelijk Gebied staat een stevige ambitie op het gebied van groenblauwe dooradering van landelijk gebied. Mogelijk biedt dat ook kansen voor de realisatie van EVZ's.

Wellicht vragen bovenstaande koppelingen met andere beleidsdoelen om een beleidsmatige aanpassing van het EVZ-beleid. Te denken valt aan een soort "EVZ-ONNB-variant" waarbij

⁸ [Addendum op het 7e actieprogramma Nitraatrichtlijn | Kamerstuk | Rijksoverheid.nl](#)

⁹ Om deze en volgende generaties te kunnen voorzien van genoeg voedsel én de boer van een goed inkomen, moeten we werk maken van uitdagingen op het gebied van natuur, milieu en klimaat. Het GLB stelt subsidies beschikbaar voor boeren en organisaties die zich inspannen voor een toekomstbestendig bedrijf en een veerkrachtig platteland. Zie voor meer info: [Regelingen en instrumenten | Toekomst GLB](#)

¹⁰ [Nationaal Programma Landelijk Gebied: gebiedsgericht werken aan natuur, water en klimaat | Omgevingswet | Rijksoverheid.nl](#)

wordt aangesloten bij het Zevende Actieprogramma Nitraat door te werken met “bufferstroken die worden omgezet in natuur of extensief beheerd grasland”. Die worden door de agrariërs zelf beheerd, zonder gebruik te maken van kunst- en drijfmest en chemische bestrijdingsmiddelen.

Tot slot kunnen de EVZ's die gelegen zijn binnen de GGA-gebieden wellicht meeliften op de plannen die voor deze gebieden gemaakt worden.

Los van de bovenstaande opties kunnen we, binnen en/of buiten onze huidige financiële en personele mogelijkheden, ook andere stappen zetten.

2. Extra personele inzet

Om de realisatie van de EVZ-opgave te versnellen is het zinvol om gericht extra grondverwerwers in te zetten. Zij focussen zich dan vooral op het beschikbaar krijgen van de grond voor EVZ's door hele percelen te kopen, deels als ruilgrond. Hiermee nemen we een belangrijke eerste stap voor het, op termijn, realiseren van meer EVZ's. Dit doen we doen binnen de beschikbare formatie.

Zorgpunt 2:

inrichting Rijksdeel NNB blijft fors achter

Op peildatum 2 november 2022 is slechts 17% van de inrichting van het Rijksdeel van het Natuurnetwerk ingericht. Dat is 28% als je ook het onderhanden werk in de berekening meeneemt. Met het oog op de eindtermijn (uiterlijk 2027) is dat zorgwekkend. De achterliggende oorzaken zijn beschreven in deel 1 van dit jaarplan en hebben deels te maken met de samenhang van de ecologisch en hydrologische opgaven en de noodzaak van een gebiedsdekkende grondbeschikbaarheid.

Benodigde acties in 2023 en verder

Hoe kunnen we dit zorgpunt oplossen?

De eerste van de hieronder genoemde oplossingen ligt binnen de invloedssfeer van Groen Ontwikkelfonds Brabant. De overige voor een belangrijk deel niet. Daarvoor staat primair de provincie (beleidsmatig) aan de lat dan wel de gebiedstrekker.

- **Meer ruilgronden beschikbaar krijgen.**
Het heeft de voorkeur om nieuwe natuur op basis van vrijwilligheid te realiseren. Voor veel grondeigenaren is zelfrealisatie van Rijksnatuur (hoge ambitietypen) niet interessant. Eventueel zijn deze eigenaren daartoe wel te verleiden met goede ruilgrond.
Dus volop blijven inzetten op het beschikbaar krijgen van ruilgrond blijft in 2023 noodzakelijk! Zie ook deel 5 van dit jaarplan, want een stevige inzet op kavelruil is bittere noodzaak.
- **Niet alles op alles laten wachten bij de inrichting.**
Wij denken dat het mogelijk is, om vaker dan nu het geval is, de ecologische inrichting van het Rijksdeel sneller ter hand te nemen. Wat ons betreft wordt dit in 2023 nadrukkelijk onderwerp van de gesprekken met de trekkers van deze gebieden.
- **Meer flexibiliteit toestaan bij het realiseren van het Rijksdeel van het NNB.**

Het hoge realisatietempo bij het provinciaal deel van het NNB is deels te danken aan flexibiliteit. Het is wellicht ook mogelijk om meer flexibiliteit toe te staan in het Rijksdeel van het NNB. De provincie is hierbij aan zet. Uiteraard binnen de afspraken met het Rijk en de Europese kaders. Hierbij valt ook te denken aan de mogelijkheid om herbegrenzing van het Rijksdeel buiten NNB mogelijk te blijven maken¹¹.

- **Verplaatsingsregeling**

Voor sommige locaties is een verplaatsingsregeling zeer wenselijk. We hebben soms te maken met ondernemers die bereid zijn vrijwillig mee te werken aan een verplaatsing – waarbij wij de achterblijvende locatie kopen-, maar alleen als de kosten voor een verplaatsing naar een nieuwe locatie worden gedekt. Op basis van de marktwaarde¹² bij aankoop van het huidige bedrijf is dat niet realistisch.

De verplaatsingsregeling kan eventueel worden opgenomen in de subsidieregeling van Groen Ontwikkelfonds Brabant. Ook het aankopen van verplaatsingslocaties is wellicht een oplossingsrichting.

- **Ruimere mogelijkheden bij aankopen**

In bijzondere gevallen willen wij, uiteraard binnen kaders, over ruimere mogelijkheden kunnen beschikken om een bedrijf/grond aan te kopen. Volgens ons is er in bijzondere situaties meer mogelijk dan de redelijk strakke werkwijze voor het aankopen op marktwaarde, zoals nu de werkwijze is.

- **Op sommige locaties gericht dwingend instrumentarium inzetten.**

Het is duidelijk dat de aankoop van, voor de rijksopgave noodzakelijke, locaties niet in alle gevallen op vrijwillige medewerking van de huidige eigenaar kan rekenen. De opgave voor het Rijksdeel vraagt op sommige locaties dus om een herbezinning. Wat te doen als het vrijwillig echt niet lukt? De tijd begint te dringen; 2027 is dichtbij. De provincie is hiervoor aan zet.

e. Bijsturen provinciaal deel NNB

Zoals hiervoor al gemeld gaat de realisatie van het provinciale deel van het NNB voorspoedig. Dit betekent dat 2023 in het teken staat van een kanteling bij de realisatie van het provinciale NNB, namelijk:

- minder focus op het vinden van nieuwe initiatiefnemers voor het provinciale deel van het NNB;
- meer focus op het versneld afronden van de al verstrekte subsidies op het provinciaal NNB. Hoe eerder helemaal klaar hoe beter;
- in samenwerking met de manifestpartijen en de provincie Noord-Brabant kansen inventariseren om het resterende deel van het provinciale deel NNB¹³ te koppelen aan andere doelstellingen en daarmee mogelijk alsnog, wellicht in aangepaste vorm, te realiseren. Deze gebieden zijn immers vanwege hun ligging -ze zijn veelal gelegen nabij Rijksnatuur en/of KRW-lichamen- vaak waardevol. Wij zien kansen voor een koppeling van het provinciaal NNB aan de ambities op het gebied van bosrealisatie, transitie landbouw (ONNB?) en wellicht de door het Rijk gewenste “landschapsgronden”.

¹¹ De provincie is voornemens om de mogelijkheid tot het beschikken buiten het NNB uit de regeling te halen. Zowel voor provinciaal NNB (maximaal 25 hectare per aanvraag) en rijksdeel van het NNB (maximaal 5 hectare per aanvraag). Het is te overwegen om dit voor het Rijksdeel (vooralsnog) te behouden.

¹² Bij aankoop van een bedrijf op basis van vrijwilligheid mogen wij, vanwege de voorwaarden die worden gesteld aan staatssteun, niet verder gaan dan marktwaarde en geen volledige schadeloosstelling aanbieden.

¹³ Er staat meer provinciaal NNB op de kaart dan er budgetten beschikbaar zijn.

- Strategie voor de resterende provinciale percelen in ons bezit: aanhouden en/of inzetten als ruilpercelen? Of anderszins?

f. Netwerksamenwerking intensiveren ...

Om onze ambities te kunnen waarmaken is het belangrijk om de samenwerking met onze (netwerk)partners in 2023 te onderhouden en daar waar wenselijk te intensiveren:

.... met gebiedstrekkers (veelal manifestpartijen)

Groen Ontwikkelfonds Brabant werkt intensief samen met de gebiedstrekkers. Dat zijn veelal de manifestpartijen. Sinds medio 2020 hebben we één medewerker vrijgemaakt, die zich volledig richt op het maken van concrete gebiedsafspraken met de manifestpartijen in de zogenaamde trekkeergebieden¹⁴. Die aanpak schept duidelijkheid over wie wat gaat uitvoeren. Hierdoor zijn de medewerkers van de betrokken organisaties beter in staat om efficiënter en effectiever samen te werken. ***Deze aanpak zetten we in 2023 voort.***

Afgelopen jaren hebben de gebiedsafspraken zich, logischerwijs, vooral gericht op de rollen en verantwoordelijkheden die de betrokken partijen hebben met betrekking tot de grondaankopen en -ruilingen. In de komende periode verschuift de aandacht naar het maken van (ook) duidelijke afspraken over wie waarvoor verantwoordelijk is bij de inrichting van nieuwe natuur, de verkoop van ingerichte en nog in te richten nieuwe natuur en de afstemming over de daarmee samenhangende risico's.

.... met gemeenten

De Brabantse steden Breda, Eindhoven, Den Bosch, Helmond en Tilburg gaven in oktober 2016 het goede voorbeeld door concrete plannen te presenteren voor de aanleg van meer natuur binnen hun gemeentegrenzen. Inmiddels hebben veel meer gemeenten dit goede voorbeeld gevolgd. Ook in 2023 gaan we, samen met de Werkeenheid, onder het motto '*niet te veel er over praten, maar gewoon er op af*' op zoek naar praktische nieuwe samenwerkingskansen. Soms worden ambtelijk de eerste contacten gelegd, soms bestuurlijk.

We spreken uiteraard ook met gemeenten die al met de uitvoering bezig zijn. We horen graag hoe het gaat, of er eventuele knelpunten zijn en hoe we kunnen helpen bij het realiseren van nieuwe natuur.

We zien in de komende periode kansen om met verschillende Brabantse gemeenten zogenaamde "**BOS-deals**" te sluiten. Oftewel: nieuwe bossen realiseren in het Natuurnetwerk en samen de kosten delen.

..... met nieuwe financiers

Voor de realisatie van het NNB is en blijft het belangrijk om te blijven zoeken naar kansen voor aanvullende financiering. Het is onze stellige overtuiging dat veel mensen, fondsen, bedrijven en organisaties natuur een warm hart toedragen. Zij zijn bereid om geld te investeren in nieuwe natuur, maar hebben niet de tijd of de ambitie om die natuur vervolgens ook zelf te realiseren en te beheren. Het kan

¹⁴ Nieuwe natuur realiseren klinkt eenvoudig. Maar dat is het niet. Daarom werken veel partijen in Brabant samen aan het realiseren van nieuwe natuur. Die samenwerking is per gebied georganiseerd. Op onze website staat een kaart van Brabant waarop te zien is welke organisatie waar aan de slag staat (trekker) om de gebiedssamenwerking te organiseren.

daarbij gaan om grote, maar ook om kleine bijdragen. Aan ons de opgave om het doneren van geld mogelijk en eenvoudig te maken.

Een mooi voorbeeld is de campagne Brabantse Burgerbossen, waarbij inwoners van Brabant kunnen bijdragen aan de ontwikkeling van nieuwe bossen in onze provincie. Eind 2022 is de aanplant op de eerste locatie gestart.

g. Nieuwe concept voor versnelling realisatie bos: het biodivers bouwbos

Wij denken dat het mogelijk moet zijn om de productie van hout voor woningbouw en de aanleg van nieuwe, biodiverse bossen in Brabant aan elkaar te verbinden. Daarom zijn we in 2022 gestart met de pilot 'Bouwbos'. Wij dagen (consortia) van partijen uit om hieraan mee te doen. Wij doen de pilot op onze eigen grond, omdat de beschikbaarheid van grond en de hoge grondprijzen een belemmering vormen bij de aanleg van de bouwbossen.

h. Gerichte communicatie

We leggen in 2023 opnieuw de focus op de makers van nieuwe natuur. We hebben immers nog steeds veel nieuwe natuurmakers dan wel eindbeheerders nodig. Om te laten zien wat initiatiefnemers al voor elkaar hebben gekregen én om nieuwe initiatiefnemers te bereiken zetten wij tal van communicatiemiddelen in.

Wij zoeken initiatiefnemers op en gaan met hen in gesprek, maar uiteraard maken we ook gebruik van onze communicatiekanalen zoals de website, de nieuwsbrief en de sociale media.

We blijven filmpjes maken waarin we natuurmakers in beeld (zie als voorbeeld Nicolaas Geijer: https://youtu.be/q_oOeVIm6Ww) brengen. We zetten onze communicatiemiddelen gericht in voor de verschillende doelgroepen. ***Hoe beter gericht, hoe beter de boodschap overkomt.***

Gerichte en duidelijke communicatie is ook nodig om verschillende initiatiefnemers, met meer én minder ervaring, te ondersteunen met passende informatie. Of om de verschillende natuurplannen verder te helpen. Zo is eind 2022 een stagiaire gestart met het samenstellen van een handleiding voor initiatiefnemers die een bos willen aanleggen. In deze handleiding wordt aandacht besteed aan de do's and dont's bij vergunningverlening.

In 2023 worden onze twee informatie- en inspiratiegidsen ('Puur Natuur' en 'Ondernemen met Natuur') weer geactualiseerd met recente goede voorbeelden van nieuwe natuurmakers. Deze gidsen worden, via de Werkenheid en uitvoerende medewerkers van alle manifestpartijen, beschikbaar gesteld aan potentiële makers van nieuwe natuur.

Deel 3: **extra klussen in 2023?**

Aanvullende opdrachten in 2023

- a. Verkopen ingerichte PAS-natuur
- b. Verkopen nog in te richten natuur Markdal
- c. Uitvoering realisatie nieuwe bossen?
- d. Uitvoeren subsidieregeling Wijst?

In de komende maanden beslist provincie Noord-Brabant over de uitvoering van onderstaande opgaven. Groen Ontwikkelfonds Brabant is in beeld om hiervoor een aanvullende opdracht te krijgen. Vandaar dat we deze opgaven opnemen in ons jaarplan. Uiteraard dienen eventuele opdrachten en de randvoorwaarden voor een goede en effectieve uitvoering nog wel verder geconcretiseerd te worden.

a. Verkopen ingerichte PAS-natuur

De provincie wil de ingerichte PAS-percelen verkopen. Groen Ontwikkelfonds Brabant heeft afgelopen jaren ervaring opgedaan met het verkopen en meerjarig verpachten van ingerichte en nog in te richten natuur. De provincie heeft daarom in 2022 al besloten om Groen Ontwikkelfonds Brabant de opdracht te geven voor de verkoop van een aantal percelen in de Peelvenen. De voorbereidingen hiervoor zijn inmiddels gestart.

Over de verkoop van overige ingerichte PAS-percelen is inmiddels ook het besluit genomen om deze verkopen door Groen Ontwikkelfonds Brabant te laten uitvoeren. Omdat het om veel hectares gaat is het een flinke kluit, die onder andere ook gevolgen heeft voor de workload voor het verkoopteam en onze Advies- en Investeringscommissie. De personele consequenties van deze opdracht zijn verwerkt in de begroting 2023.

b. Verkopen nog in te richten natuur Markdal

De provincie wil de nog in te richten percelen, die in bezit zijn van de Stichting Markdal Duurzaam en Vitaal, verkopen.

Groen Ontwikkelfonds Brabant heeft eind 2022 de opdracht gekregen om deze verkoop uit te voeren. De voorbereidingen hiervoor zijn inmiddels gestart.

De personele consequenties van deze opdracht zijn verwerkt in de begroting 2023.

c. Uitvoering realisatie nieuwe bossen?

De ambitie van de provincie Noord-Brabant voor het realiseren van nieuwe bossen is fors. Onder andere in het kader van de PAS-compensatie heeft de provincie Noord-Brabant een forse taakstelling om bossen te realiseren.

Groen Ontwikkelfonds Brabant kan een bijdrage leveren aan het opstellen en uitvoeren van een effectieve uitvoeringsstrategie. Groen Ontwikkelfonds Brabant kan bijvoorbeeld een deel van deze taakstelling uitvoeren of laten uitvoeren op de percelen die zij al in haar bezit heeft én deze percelen vervolgens, conform de reguliere werkwijze, verkopen. Deze aanpak maakt een snelle realisatie kansrijk.

Het is aan de provincie om te bepalen wat de eventuele rol van Groen Ontwikkelfonds Brabant bij de uitvoering van deze ambitie kan zijn.

d. Uitvoeren subsidieregeling wijst?

Afgelopen jaren heeft Groen Ontwikkelfonds Brabant een subsidieregeling wijstgronden uitgevoerd voor programma Water. Inmiddels is het subsidieplafond bereikt en is een flink aantal hectares wijst, in combinatie met nieuwe natuur, gerealiseerd. Eind 2022 lopen gesprekken met programma Water van de provincie Noord-Brabant en waterschap Aa en Maas over de continuering van onze uitvoering van een, mogelijk aangepaste, wijst-subsidieregeling.

Deel 4: regeren is vooruitzien

Anticiperen op nieuwe werkelijkheid

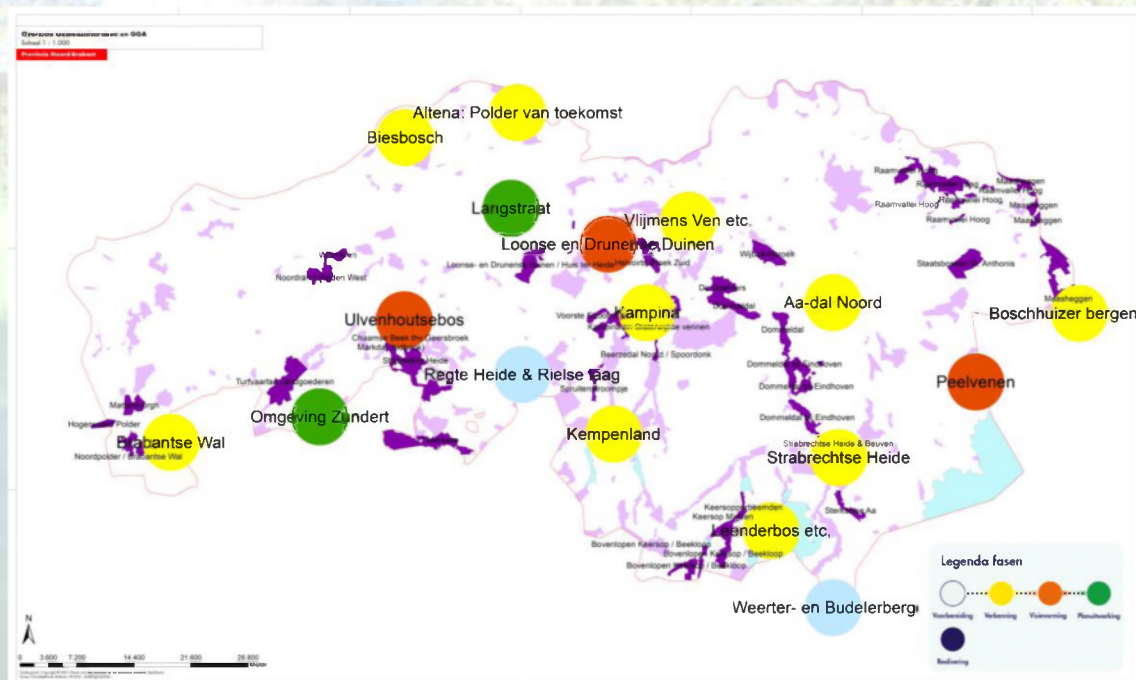
In 2023 moet de Gebiedsgerichte Aanpak (GGA) rondom de Natura2000-gebieden verder vorm krijgen. Afhankelijk van hoe de afspraken over rollen, taken, verantwoordelijkheden in de GGA-gebieden eruit gaan zien verandert ook onze rol in deze gebieden.

Groen Ontwikkelfonds Brabant wil daarom snel in gesprek met de provincie over een eventuele rol, of juist niet, voor Groen Ontwikkelfonds Brabant bij de uitvoering van deze GGA-opgave.

Uiteraard denken we ook graag mee over een effectieve en efficiënte aanpak.

Overigens is het goed om te beseffen dat een groot deel van de resterende natuuropgave buiten de GGA-gebieden betrekking heeft op slechts een beperkt deel van de opdracht voor nieuwe natuur. We moeten dus **voorkomen dat alle energie gaat naar alleen de GGA-gebieden**. In de komende jaren blijft ook veel menskracht en vindingrijkheid nodig in alle andere gebieden!

Op onderstaande kaart staan de al gemaakte gebiedsafspraken én de GGA-gebieden vermeld. Hier wordt in één oogopslag duidelijk dat er ook buiten de GGA-gebieden nog een grote opgave voor nieuwe natuur ligt.

Groen Ontwikkelfonds Brabant BV.

info@groenontwikkelfondsbrabant.nl

www.groenontwikkelfondsbrabant.nl

Telefoon 06-30956450

- Bijlage 1: hulp gezocht!
- Bijlage 2: realisatiecijfers nieuwe natuur (2014-2022) en prognose 2022 en 2023
- Bijlage 3: achter de schermen bij Groen Ontwikkelfonds Brabant
- Bijlage 4: werkwijze Groen Ontwikkelfonds Brabant

BIJLAGE 1

Hulp gezocht!

In dit jaarplan leest u hoe wij ons inzetten voor het realiseren van onze opdracht. Maar dat kunnen we uiteraard niet alleen. We hebben veel andere partijen nodig om onze deadline van 2027 te realiseren.

Wij zien 5 punten waar we ook de inzet van anderen hard bij nodig hebben. De dringende oproep dus om hier samen concreet en uitvoeringsgericht invulling aan te geven:

1. Versterk de uitvoeringskracht van de netwerksamenwerking;
2. Organiseer snel een aantal zaken Brabantbreed, te beginnen met kavelruil;
3. Start met de bundeling van subsidieregelingen;
4. Verbeter de handhaving;
5. Doorontwikkeling van de Werkeenheid.

Ad 1. Versterk de uitvoeringskracht van de netwerksamenwerking

De komende jaren vraagt de uitvoering van de forse opgaven in het buitengebied van Brabant veel van de afzonderlijke en de gezamenlijk samenwerkende organisaties (provincie Noord-Brabant, manifestpartijen, gemeenten en meer).

Er is stevige uitvoeringskracht nodig! We beginnen natuurlijk niet op nul. Er is al veel kennis en ervaring opgedaan. De uitkomsten van een onderzoek van bureau Zet naar de verbeterpunten in de huidige samenwerking geven goede aanknopingspunten om de uitvoeringkracht te verbeteren.

Groen Ontwikkelfonds Brabant denkt graag mee over de vraag hoe die megaklus effectief en efficiënter georganiseerd kan worden.

Ook is hierbij is veel te leren van de succes- en faalfactoren van netwerksamenwerkingen elders en in andere domeinen, zoals het sociaal domein.

Enkele boeiende artikelen hierover van Patrick Kenis¹⁵:

- [Patrick Kenis: 'Organisatienetwerken noodzakelijk voor effectieve maatwerkoplossingen voor complexe problemen' | Branches Zorg voor Jeugd](#)
- [Patrick Kenis over organisatienetwerken \(vtw.nl\)](#)
- [Waarom samenwerkingen mislukken | TIAS Business School](#)

Ad 2. Organiseer snel een aantal zaken Brabantbreed, te beginnen met kavelruil

Wij pleiten voor het snel starten met een stevig, **Brabantbreed kennis- en doecentrum**.

Omdat zoveel verschillende organisaties betrokken zijn bij de realisatie van nieuwe natuur is, zeker op een aantal onderdelen (kavelruil, openbare verkoop van natuurgrond, ontpachting, complexe vergunningverleningen, gelijkberechting en Kwalitatieve Verplichtingen), kennisbundeling en concrete ondersteuning bij de uitvoering absoluut noodzakelijk. We betalen nu als collectieve organisaties te veel leergeld in al die verschillende gebiedsprocessen/projecten, met zoveel uitvoerende medewerkers in zoveel verschillende organisaties.

Groen Ontwikkelfonds Brabant krijgt, nu in een aantal gebieden de natuurrealisatie in een volgende fase komt, veel vragen van de uitvoerende medewerkers van alle

¹⁵ Hoogleraar Public Governance aan de Tilburg School of Economic and Management (Tilburg University)

gebiedstrekkers over kavelruilen, verkoop van natuurgrond, gelijkberechtiging en Kwalitatieve Verplichtingen. Op zich is het logisch dat deze vragen aan Groen Ontwikkelfonds Brabant worden gesteld omdat we daar al aardig wat ervaring mee hebben opgedaan in de afgelopen jaren. Het aantal vragen neemt zo fors toe dat dit voor ons niet meer te doen is met de beschikbare capaciteit. Hoe graag we dat ook zouden willen.

Het is cruciaal om op de genoemde onderwerpen de kennis te bundelen en de uitvoerders ruimschoots te ondersteunen, omdat juist in de fase van ruilen, verkopen/verpachten en gelijkberechtiging **de duurzame borging van de natuurkwaliteit van groot belang is!**

Wachten is naar onze mening niet verantwoord. Groen Ontwikkelfonds Brabant is graag bereid deze kar, in de opstartfase, te trekken. Eventueel kan later dit onderdeel, indien gewenst, elders worden ondergebracht.

Het is lastig inschatten, maar we denken dat uiteindelijk **4 tot 5 fte extra nodig** is om dit Brabantbreed serieus op te zetten en in alle gebiedsprocessen (categorie-1, -2 en -3-gebieden) ook echt de ondersteuning te kunnen bieden die gevraagd is. Het lijkt ons verstandig om te kiezen voor een fasegewijze opbouw en bijvoorbeeld te starten met 2 medewerkers in 2023.

Laten we gewoon beginnen!

Ad 3. Start met de bundeling van subsidieregelingen

In de GGA-aanpak wordt gesproken over een bundeling van subsidieregelingen en andere geldstromen in een gebied. Dat klinkt eenvoudig, maar dat is het niet.

De praktijk is zeer weerbarstig. Dat hebben we gezien met de wijstregeling, die we uitvoeren voor programma Water en programma Natuur, en bij de gebiedsaanpak N69, waar we ook verschillende geldstromen achter de schermen bundelen in één subsidieregeling.

Met de gedane investeringen in het administratieproces is Groen Ontwikkelfonds Brabant in staat integraal te subsidiëren én sectoraal te verantwoorden. Zie hiervoor onze uitgebreide halfjaarlijkse KPI-rapportage (Kritische Prestatie Indicatoren).

Groen Ontwikkelfonds Brabant kan en wil graag een rol spelen in het **praktisch oefenen met een verdere bundeling van geldstromen**. Laten we in 2023 gewoon beginnen met een verdere integratie van geldstromen én er ervaring mee op doen. Laten we niet wachten tot de GGA-aanpak helemaal is uitgedacht.

Ook hiervoor geldt: dit komt niet alleen ten goede aan de GGA-aanpak, maar ook aan de andere gebiedsprocessen waarin de realisatie van nieuwe natuur vaak hand in hand gaat met andere (water)doelen.

Dit praktisch oefenen kan op veel verschillende manieren. Bijvoorbeeld:

- **Landelijke programmagelden Natuur**

Ons voorstel: kies hierbij als uitgangspunt het gemak voor de eindgebruikers (dus: bundeling van verschillende regelingen in één subsidieregeling) en niet voor de eenvoud van de verantwoording van deze gelden aan de Rijksoverheid.

- **Boscompensatieregeling**

Voor de realisatie van nieuwe bossen, als gevolg van een Natura2000-boscompensatieverplichting van provincie Noord-Brabant, moet in 2023 een aanpak worden geëffectueerd. Wij denken dat het voordelen heeft om hierbij de beschikbare grondposities te combineren met een subsidieregeling.

- ***Subsidieregeling Ondernemen met Water en Natuur aanbieden***

Naar analogie van het concept *Ondernemen met Natuur* (ONNB) kunnen we een praktische start maken met *Ondernemen met Water en Natuur*. Niet door precies te benoemen wat dat moet zijn, maar door net als bij de start van *Ondernemen met Natuur* de minimumvereisten te benoemen en op zoek te gaan naar ondernemers die hiermee aan de slag willen.

Voorwaarde voor succes is volgens ons een eenduidig en eenvoudig concept, dat voor iedereen te begrijpen is en dus ook goed uit te leggen is door al die uitvoerende medewerkers die aan keukentafels met ondernemers spreken.

Om dit mogelijk te maken is aan de achterzijde van het loket integratie nodig van de beschikbare gelden voor water en natuur. Om te beginnen met gelden van de provincie - en wellicht later ook van de waterschappen.

Ad 4. Verbeter de handhaving

De controle op overtredingen in natuurgebieden kan en moet beter. Dat begint bij het ontvangen van signalen. Nu worden signalen vooral opgevangen via een piepsysteem. Daarnaast zou ook een jaarlijkse steekproefcontrole welkom zijn.

Het is ons inziens noodzakelijk om voor alle meldingen één loket te maken. Nu komen de signalen bij veel verschillende mensen binnen de provincie en Groen Ontwikkelfonds Brabant binnen. Die medewerkers moeten vervolgens op zoek naar een passende oplossing.

Daarnaast is het belangrijk om de aanpak van de signalen te bundelen en professionaliseren. Dat begint met een goede analyse van de situatie. Wat is er precies aan de hand en wat is de oorzaak? Het kan zijn dat de eigenaar van de natuur zich niet bewust is van een overtreding, bijvoorbeeld vanwege onvoldoende kennis van beheer. Ook kan er sprake zijn van een moedwillige overtreding. Dat vraagt om een andere aanpak, om zo herhaling te voorkomen. Ook de afweging bij de inzet van de verschillende handhavingsinstrumenten (KV, bestemmingsplan en/of intrekken beheersubsidie) kan en moet beter.

Ad 5. Doorontwikkeling van de Werkeenheid

De Werkeenheid heeft de afgelopen jaren veel kennis opgebouwd in het ondersteunen van nieuwe natuurmakers. Er zijn veel verschillende soorten natuurmakers, van gemeenten, particulieren, terreinbeheerders en waterschappen tot (agrarische) ondernemers. Het is een mix van ervaren natuurmakers en nieuwelingen, maar juist van deze nieuwelingen kunnen we veel leren.

Tot op heden bestond de ondersteuning van de Werkeenheid vooral uit het adviseren bij het maken van plannen en het aanvragen van een subsidie bij Groen Ontwikkelfonds Brabant. Voor de komende jaren is wellicht een doorontwikkeling nodig van de rol van de Werkeenheid. Daarbij is een aantal ontwikkelrichtingen denkbaar:

- van 'adviseren van' naar ook concrete 'hulp en ondersteuning' bieden bij maken van plannen. Zeker voor de nieuwelingen is dit welkom;
- van hulp bij het 'maken van een plan' naar 'hulp bij de realisatie van nieuwe natuur' (denk aan hulp bij vergunningentraject);

Daarnaast wordt de komende tijd nagedacht over de optimale manier om ondernemers en particulieren te ondersteunen in het kader van de GGA-gebieden. De Werkeenheid kan hier een goede rol in vervullen.

BIJLAGE 2

Realisatiecijfers nieuwe natuur en prognose 2023

Het aantal gerealiseerde en geprognostiseerde hectares nieuwe natuur per jaar (2014-2022) voor verwerving, inrichting in het rijksdeel NNB, provinciaal deel NNB en de Ecologische verbindingzones.

	Realisatiecijfers								PROGNOSE REALISATIE	
Doel	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023*
NNB provinciaal: verwerving/ functiewijziging	13,8634	3,7622	53,3777	208,0457	166,9455	325,0640	239,5814	284,6391	250	150
NNB provinciaal: inrichting			41,5692	114,3655	79,1332	210,8650	65,6343	198,3461	100	275
NNB Rijks: verwerving/ functiewijziging	28,8897	21,2385	183,2820	537,7497	433,0301	-14,8558	239,7191	264,5473	150	250
NNB Rijks: inrichting	3,7460	7,1160	128,4273	339,7864	285,3992	19,5798	67,1595	62,8781	50	150
EVZ: verwerving en inrichting			2,2145	26,2536	33,4494	7,1624	0,9000	3,5295	25	25

* Voor 2023 verwachten we in totaal ongeveer 450 hectare volledig gerealiseerd te hebben. Gerealiseerd is dus klaar voor zowel de grondcomponent als de inrichtingscomponent.

BIJLAGE 3

Achter de schermen bij Groen Ontwikkelfonds Brabant

Uiteraard gebeurt er achter de schermen van Groen Ontwikkelfonds Brabant ook veel. Minder relevant voor de buitenwereld, maar noodzakelijk om onze ambitie te kunnen waarmaken.

Wat zijn de belangrijkste ontwikkelingen?

Doorontwikkelen van de organisatie van Groen Ontwikkelfonds Brabant

Het moge duidelijk zijn dat de toenemende drukke werkzaamheden, in combinatie met eventuele aanvullende opdrachten, ook effecten heeft op organisatie en de onderlinge samenwerking. Dit vraagt van het team steeds anticiperen en nadenken over aanpassingen die nodig zijn om initiatiefnemers nog beter te kunnen ondersteunen. Gelukkig zit dat in de genen van de medewerkers van Groen Ontwikkelfonds Brabant: een lerend team, met zeer betrokken medewerkers en met bovendien een groot groen hart!

Kernteam

Het is belangrijk om te zorgen dat Groen Ontwikkelfonds Brabant niet te afhankelijk wordt van de directeur (zie advies KplusV). We werken daarom voortaan met een kernteam in plaats van met een procesmanager. Zo wordt de basis van de organisatie versterkt en ontstaat er een betere balans in macht en tegenmacht.

Bestuurssecretaris

Om het kernteam te ondersteunen is een bestuurssecretaris (parttime) aangetrokken. De ruimte hiervoor is ontstaan door het vertrek van de procesmanager; deze functie is niet meer ingevuld.

Post-Corona

Sinds Corona werken medewerkers en netwerkcontacten steeds vaker deels thuis en deels op kantoor. Hierdoor vinden steeds meer overleggen (deels) digitaal plaats. Dit heeft een stevig effect op de onderlinge samenwerking en afstemming. We zoeken daarom voortdurend naar mogelijkheden om de, o zo waardevolle, live ontmoetingen te organiseren.

Verbeteren administratie en registratie

Ook in 2023 wordt gewerkt aan het verder professionaliseren en digitaliseren van onze administratie en registratie.

Verbeteren afspraken samenwerking provinciaal Ontwikkelbedrijf en Groen Ontwikkelfonds Brabant

Groen Ontwikkelfonds Brabant huurt het Ontwikkelbedrijf van de provincie Noord-Brabant in voor een aantal werkzaamheden op het gebied van grondverwerving en verpachting. De afspraken hieromtrent dienen serieus verbeterd te worden, zodat in de dagelijkse uitvoering voor medewerkers duidelijker wordt wie waarvoor verantwoordelijk is en Groen Ontwikkelfonds Brabant de verantwoordelijkheid kan nemen die nodig is om tempo te maken.

Terugdringen doorlooptijden

Vanwege aanhoudende drukte aan het subsidieloket van Groen Ontwikkelfonds Brabant is in 2022 opnieuw de doorlooptijd van onze subsidieverlening en -vaststelling verder toegenomen. Begin 2023 start een extra subsidie-medewerker. Dat moet leiden tot een forse reductie van de doorlooptijden.

Doorontwikkelen kenniscentrum Kwalitatieve Verplichtingen

In 2022 hebben we een start gemaakt met een intern 'kenniscentrum' Kwalitatieve Verplichtingen om te zorgen dat zowel bij verkopen en ruilingen van eigen grond, als bij subsidiebeschikkingen een continue inhoudelijke kwaliteit wordt geleverd. In 2023 investeren op inhoudelijke doorontwikkeling hiervan.

Team verkopen versterken

In 2023 gaan we, mede vanwege de aanvullende opdrachten (verkoop PAS-gronden), het verkoopteam substantieel versterken.

BIJLAGE 4

Werkwijze Groen Ontwikkelfonds Brabant

Onze ambitie: wij willen een lerende organisatie zijn met een lerende werkwijze.

Lerende organisatie

Wat is een lerende organisatie eigenlijk? Kunnen organisaties eigenlijk wel leren? En zo ja, hoe leren organisaties dan? Of kunnen alleen individuen leren? In de managementliteratuur wordt veelvuldig de volgende definitie van het lerend vermogen van organisaties gehanteerd: *“de mate waarin een organisatie in zijn structuur en cultuur erop gericht is om individuen en groepen te leren en daardoor als geheel in staat is om te leren”* (Simons, 1992). Samengevat: een organisatie leert via mensen die voor die organisatie werken. Individueel en via teams. Uit de literatuur blijkt dat de variabelen leerklimate en organisatiestructuur bepalend zijn voor het lerend vermogen.

Momenteel huren we deels ‘diensten’ in via de provincie Noord-Brabant (geen medewerkers dus). Deze werkwijze compliceert het organiseren van het lerend vermogen binnen Groen Ontwikkelfonds Brabant. Dit vraagt dus om continue aandacht.

Lerende werkwijze

Via de PDCA-cyclus (Plan-Do-Check-Act) willen we blijven werken aan een hogere kwaliteit. De PDCA is een continue cyclus van het plannen van acties, het uitvoeren van geplande acties, het checken of de resultaten van de acties werkelijk zijn zoals was beoogd, en het bijsturen of bijstellen van de uitvoering of plannen naar aanleiding van de checkresultaten. Op papier niet moeilijk, maar in de dagelijkse praktijk lastig. Zeker omdat er veel partijen betrokken zijn bij het realiseren van het natuurnetwerk. Het streven is dus om als collectief te leren. Ook in 2023 is dat een aandachtspunt: hoe realiseren we een lerend netwerk?

Deze werkwijze geldt niet alleen voor de organisatie van Groen Ontwikkelfonds Brabant, maar ook voor:

- de samenwerking met de Werkeenheden;
- het systematisch evalueren van de samenwerking met de Manifestpartijen;
- het leren en evalueren van werkwijzen/instrumenten, op de wijze zoals we het ONNB hebben geëvalueerd (2019), evaluatie kavelruil Maasheggen (2020), evaluatie meerjarige verpachtingen (2021).
- het uitvoering geven aan de conclusies uit het klanttevredenheidsonderzoek (2021)
- met behulp van pilots nieuwe dingen uit te proberen en daarna al dan niet in te bedden in onze reguliere werkwijze. Denk aan bijvoorbeeld de combinatie van houtproductie en nieuwe biodiverse bossen in de pilot Bouwbos (2022-2023).